

UDK 821.163.42'06

78.034-05 Budinić, Š.

929 Budinić, Š.

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 23. 12. 2007.

Prihvaćen za tisak: 19. 9. 2008.

ENNIO STIPČEVIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Odsjek za povijest hrvatske glazbe

Opatička 18, HR — 10000 Zagreb

estip@hazu.hr

ŠIME BUDINIĆ I GLAZBA

U studiji su predstavljeni dosad nepoznati glazbeni rukopisi zadarskoga crkvenog pisca i prevoditelja Šime Budinića (1530./35.–1600.). Dok je radio kao gradski bilježnik napisao je Budinić pet sveščića *bastardella*, a danas su pohranjeni u Državnom arhivu u Zadru. Dva sveščića (koji datiraju u 1560.–1561. godinu) donose, među ostalim, tri glazbena fragmenta, sve kratkih skica i vježbi iz kontrapunkta. Moguće da te skice očituju Budinićevu sklonost za složeniji skladateljski rad. Ti autografi pripadaju u vrlo rijetke primjere hrvatske rukopisne renesansne polifonije. U studiji se donose transkripcije svih triju glazbenih fragmenata.

KLJUČNE RIJEČI: *Šime Budinić, renesansni književnik, glazbene skice, rukopis*

Šime Budinić (Zadar, 1530./35.–Zadar, 1600.) poznata je ličnost hrvatske renesanse. Bio je svećenik, tajnik u Zadarskoj nadbiskupiji, prevoditelj, pjesnik, crkveni pisac i pobornik reformi Tridentuskoga koncila. Isprva je službovao u rodnome Zadru kao kancelar i bilježnik, da bi potom preselio u Rim, obavljajući ondje razne crkvene poslove. U Rimu je vrlo brzo stjecao sve zahtjevnija katehetska zaduženja, istaknuvši se kao prevoditelj misionarskih pisama za papinsku kuriju. U povijesti književnosti ostao je upamćen po prijevodima protureformacijskih knjiga, koje je sve objavio u Rimu, a među kojima se ističu skladno prepjevani *Pokorni i mnogi ini psalmi Davidovi* iz 1582. godine.¹

Budinić je ušao i u domaću muzikološku literaturu kao jedan od onih hrvatskih uglednika kojemu je Gian Domenico Martoretta posvetio svoju skladbu. Martoretta naime, talijanski skladatelj rodnom iz Mileta u Kalabriji o čijim se skladateljskim i životnim putovima razmjerno malo toga zna, u dvije je zbirke svjetovnih madrigala (*Il secondo libro di madrigali cromatici*, Venecija, 1552; *Il terzo libro di madrigali*, Venecija, 1554) pojedine skladbe posvetio prijateljima i onodobnim odličnicima. U zbirci iz 1552. nalaze se, među ostalima, po jedan madrigal upućen istarskom crkvenom piscu Giovanniju Antoniju Pantheri iz Poreča i dubrovačkom svećeniku Colendi (Kolendiću), dok zbirka iz 1554. donosi dedikacije

¹ Franjo Švelec, "Budinić, Šime". *Hrvatski biografski leksikon*. Zagreb: JLZ «Miroslav Krleža», 1989, 2, 430-432; Idem, "Šime Budinić – lirik i prevoditelj psalama Davidovih", *Iz starije književnosti hrvatske. Rasprave*, Zagreb: Erasmus, 1998, 93-100; Divna Mrdeža Antonina, *Davidova lira u versih harvačkih*, Split: Književni krug, 2004.

spomenutom Pantheri te Zadranima Giuliju Tetricu (Detricu) i Šimi Budiniću. Pojavljivanje Budinićeva imena u *Il terzo libro di madrigali* iz 1554. s titulama "Pre", što bi značilo da je u to doba već bio svećenikom, te "Virtuoso", što bi se moglo odnositi na njegovu glazbenu vještinu – valjalo bi istom pojasniti budućim istraživanjima. Bilo kako bilo, pet madrigala iz Martoretinih zbirki, posvećenih četvorici uglednika iz Poreča, Zadra i Dubrovnika, rijetko su svjedočanstvo o tome kako je bilo talijanskih renesansnih skladatelja koji su nalazili prijateljsku i moguće čak financijsku podršku kod intelektualne elite i ljubitelja glazbe s hrvatskoga priobalja.²

Na nekoliko pjesama na hrvatskome jeziku što ih je Budinić brzopisno i neuredno ispisivao na marginama *bastardella*, sveščića koji su sadržavali koncepte pisama i kancelarijskih dokumenata iz zadarskoga notarijata, svojedobno je upozorio A. Strgačić. Tu je usput apostrofirao i jedan Budinićev fragmentarni notni zapis.³ Na ovome mjestu namjera nam je analizirati Budinićeve rukopisne glazbene zapise i smjestiti ih u kontekst hrvatske renesansne glazbe.

Budinićevo slabo čitljivi glazbeni zapisi s margina oštećenih folija, pa i sa samih korica rukopisa, kao da su odraz podsvijesti, sputane dosadnim činovničkim dokumentima. Na stranicama prvih dvaju *bastardella* iz četvrtog sveska porazbacana su sveukupno tri glazbena fragmenta, raznovrsna po duljini, glazbenom sastavu i sadržaju.⁴ Fragmenti su to koji pokazuju da je Budinić duge činovničke sate kratko ne samo petrarkističkim pjesničkim reminiscencijama, nego i mislima na – glazbu.

Uglavnom je glazbene zamisli Budinić dopisivao u prazne prostore, na poleđinu ili dno kakvog kancelarijskog spisa. Tako je, na stranici 44 prvoga *bastardella*, nakon nekog dokumenta na latinskom jeziku u dva retka zapisao početak dvoglasnoga kontrapunkta, a na samom dnu stranice oštrio je pero nasumce ispisujući i križajući brojke, te iscrtavajući nešto nalik cvjetnoj figuraciji. Kontrapunkt je posve nalik pedagoškim vježbama iz dvoglasja, kakve su se zbirke tiskale još početkom 17. stoljeća. Skladba je kratka, a završna kadenca bi se mogla shvatiti i kao njen završetak (slika 1, notni primjer 1).⁵

Na koricama drugog *bastardella* dva su glazbena fragmenta: na prednjoj strani, naslovljenoj *bastardellus octavus*, nekoliko je nečitkih nota. S iste je naslovnice, datirane "die 4 m(ensi)s augusti 1561", i fragmentarna lirska pjesma *Laudes*, na hrvatskome jeziku (slika 3). Primjer dvoglasnoga kontrapunkta smješten na poleđinu, na stranicu 54, očigledni

² Katarina Livljanić, "Madrigali Gian Domenica Martorette, talijanskog skladatelja 16. stoljeća, posvećeni nekim uglednicima Poreča, Zadra i Dubrovnika", *Arti musices*. 21/1, 1990, 45-58. Na kraju ove rasprave (str. 52-57) priložena je transkripcija Martoretinoga madrigala *Cortesia mi perdoni (a Reverendo Messer Giulio Tetrico di Zara)*. Madrigal *Canzon se mai fra donne o cavalieri (Al Reverendo & Virtuoso Pre Simone Budineo di Zara)* donesen je u: Ennio Stipčević–Vesna Rožić–Nikola Ivanda, "Transkripcije madrigala Gian Domenica Martorette i Lamberta Courtoysa st", *Arti musices*, 27/1, 1996, 81-94.

³ Ante Strgačić, "Dosad nepoznate hrvatske lirske pjesme Šime Budinića Zadranina", *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 11-12, 1965, 353-388. Notni fragment opisan je na str. 381; usp. i slikovni prilog 6 (v. ovdje notni primjer br. 3).

⁴ Državni arhiv Zadar. Zadarski i paški bilježnici (73): Simon Budineus (1556-1568), IIa/IV, sv. 1-2. Bivšoj studentici prof. Katici Burić dugujem zahvalu na fotografijama Budinićevih glazbenih zapisa, a mr. sc. Nikola Lovrinić zadužio me je računalnim prijepisom transkripcija.

⁵ *Nav. mj.*, IIa/IV, sv. 1, 44.

je fragment, četverotaktna kratka kadencirajuća figura (slika 4, notni primjer 3).⁶ Na toj poledini je i fragmentarna latinska satira *Cornisona immenso cecinisti carmina cornu*, u metru heksametra.

Oba su primjera dvoglasnog kontrapunkta notirana u bijeloj menzuralnoj notaciji i u dva crtovlja, jedno ispod drugog. To što su melodije zabilježene bez riječi ne mora značiti da je Budinić pomišljao na instrumentalnu glazbu. Dapače, upravo su na ovaj način notirane glazbene skice i nacrti karakteristični za bilježenje vokalne glazbe.⁷ Skice i nacrti instrumentalne glazbe najčešće su bili zapisivani u tabulaturama.

Možda ne treba isključiti mogućnost da bi bilješke s prednje i stražnje stranice korica drugog *bastardella* mogle biti u nekakvoj međusobnoj vezi. Moguće da su pjesma *Laudes* i četverotaktna vježba iz kadenciranja bile namijenjene dvoglasnoj vokalnoj pjesmi. Lauda je, naime, jedan od omiljenih oblika duhovnog, pučkog, najčešće jednostavnog renesansnog višeglasja. Početkom 16. stoljeća laude su postale važno sredstvo vjerske propagande u rukama Savonarole i firentinskih dominikanaca. A da je praksa pjevanja laudi zaživjela i u našim krajevima svjedoči u svojoj povijesti Dubrovnikera Serafin Razzi (*La storia di Raugia*, Lucca, 1595), i sam dominikanac i skladatelj.⁸ Za repertoar talijanskih renesansnih laudi karakteristično je da su često posuđivale pjesnički i melodijski materijal iz svjetovnoga repertoara, te postupkom kontrafakture nastojale utjecati na kolektivnu memoriju. Treba li, dakle, skicozni Budinićev zapis hrvatske pjesme s naizgled neprimjerenim naslovom i s neobičnim glazbenim fragmentom shvatiti dijelom jedinstvene cjeline, dvoglasne laude?⁹

Laudes

Mnoge si primila od mnogih ne male,
ljupko ma mila, u pisnih pohvale.
Premda ne pristale, ti primi i moje
riči, ne ostale pronit slave tvoje.
Hvaljena napuno ne mož' bit dovika...
našega jezika, tere te tolika
zauze čimi nas ljubav obezuje
jazika tvoga slas napuno kazuje.

U prvom *bastardellu* stranica 64 u cijelosti je posvećena glazbenim skicama, nizu kraćih vježbi iz troglasnoga kontrapunkta, usredotočenih na razne kadencirajuće formule.¹⁰ Najviše zahvaljujući upravo tim glazbenim zapisima sa stranice 64, moguće je naslutiti da je "Reverendo et virtuoso pre Simeone Budineo di Zara", kako ga naslovljuje Martoretta, doista mogao biti virtuoz ne samo pisane riječi, već i glazbenih *artes*.

Osim što je za glazbene skice i nacрте renesansnih majstora karakteristično notiranje kratkih melodijskih linija, ograničenih na jednu frazu ili dvije, tipična je notacija vokalne glazbe u odijeljenim dionicama.¹¹ Troglasni notni zapis posjeduje dionice "Cantus",

⁶ *Nav. mj.*, IIa/IV, sv. 2, posljednja str.

⁷ Jessie Ann Owens, *Composers at Work. The Craft of Musical Composition 1450-1600*, New York-Oxford: Oxford University Press, 1997, 135-202 (poglavlje "Sketches, Drafts, Fair Copies").

⁸ Općenito o laudama, s dosta novih podataka o S. Razziju, usp. kod Patrick Macey, *Bonfire Songs. Savonarola's Musical Legacy*, Oxford: Clarendon Press, 1998. Usp. također moj tekst u katalogu izložbe *Dominikanci u Hrvatskoj*, Zagreb: Klovićevi dvori, 2007.

⁹ Pjesma *Laudes* objavljena je kod A. Strgačić, *Op. cit.*, 387, te u ediciji *Stoljeća hrvatske književnosti*, 60, Zagreb: Matica hrvatska, 2002, 339.

"Bassus" i "Tenor" (tim redom), svaka je dionica zabilježena u dva retka, a notacija je bijela menzuralna. Na ovoj stranici – kao i u drugim fragmentarnim i na marginama smještenim Budinićevim notnim zapisima – uz glazbeni zapis nije potpisan nikakav tekst. Zapis posjeduje niz znakova brzog bilježenja, kao što su izostanak oznake za mjeru, križanje pogrešnih nota, nedosljednosti u predznacima, ritmičke nepravilnosti. Budinić je glazbene skice, tu nisku od nekoliko kadencirajućih formula, ispisao na brzu ruku kao svojevrsnu vježbu ili kao možda sjećanje na kakav glazbeni događaj. Svaki od četiri troglasna fragmenta modulira iz jednoga modusa u drugi, a međusobno su odijeljeni ne samo završnim koronama, nego i udaljenim modalnim situacijama (slika 2, notni primjer 2).

Pogledajmo koja pitanja otvara ovih nekoliko fragmentarnih i kratkih glazbenih skica. Prvi i drugi *bastardellus* iz četvrtog sveska potječu iz godina 1560./61., iz Budinićevih zadarskih činovničkih dana. U povijesti hrvatske glazbe to je doba kada se pojavljuju najranije polifone skladbe (madrigali Andrije Patricija 1550., madrigali i moteti Julija Skjavetića 1563. i 1564., madrigali Lamberta Courtoysa starijeg 1555., 1562., 1563. i 1583., itd.).¹² Sve su te skladbe sačuvane u tiskanim izdanjima, objavljivane uglavnom u talijanskim urednicama. Niti jednog hrvatskog renesansnog skladatelja ne znamo po rukopisu, nije nam poznat niti jedan autograf polifone glazbe iz 16. stoljeća. Izuzev dakle glazbenoliturgijskih kodeksa, među kojima neki sadržavaju kraće višeglasne odsjeke,¹³ Budinićeve skice kontrapunktskih i kadencirajućih fragmenata upravo su jedini glazbeni zapisi te vrste iz razdoblja hrvatske glazbene renesanse. Naime, niti od jednog hrvatskoga renesansnog skladatelja nije sačuvana skladba ili makar skica u rukopisu. Sačuvano je, međutim, nekoliko stranica usputnih glazbenih zabilješki zadarskoga književnika Šime Budinića. I makar da je riječ o nedovršenim glazbenim zamislima, Budinićevi su zapisi važni jer pružaju neočekivani pogled na njegov umjetnički habitus i ujedno su u europskim okvirima dragocjeno svjedočanstvo o renesansnom skladateljskom procesu.

Posljednjih godina znatno su napredovale spoznaje o skladateljskim procesima renesansnih majstora, tog najranijeg doba složenijega harmonijskog mišljenja. Intenzivno se proučavaju promjene u polifoniji do kojih je došlo razvitkom glazbenog tiskarstva, počevši od izdanja Ottaviana Petruccija s početka 16. stoljeća. Osobito se intrigantnim pokazuje praćenje višeglasnog renesansnog mišljenja, koje se potvrđuje od kontrapunktske "linearne" faze, do toga da sredinom 16. stoljeća skladatelji nerijetko ideje zapisuju u harmonijama, dakle "horizontalno". I dok je glazbeno tiskarstvo u većoj mjeri tek početkom 17. stoljeća uspjele savladati umijeće tiskanja partiture, renesansni su majstori svoje polifono zamišljene skladbe mogli vidjeti samo objavljene u sveščićima, kao zasebne dionice. Tako su autografi skladatelja iz druge polovice 16. stoljeća rijetki i u europskim razmjerima. Stoga u tom bitnom razdoblju mijene iz linearnoga u horizontalno glazbeno mišljenje svaka rukopisna skica polifone glazbe ima specifičnu težinu.

U nevelikom korpusu kasnorenesansne rukopisne polifonije Budinićevi fragmentarni zapisi pokazuju se kao neočekivana akvizicija. Očito, u doba humanističke svestranosti o glazbi se mislilo i sanjalo i na marginama suhoparnih kancelarijskih spisa. No možda su

¹⁰ Državni arhiv Zadar, *nav. mj.*, IIa/IV, sv. 1, 64.

¹¹ J. A. Owens, *Op. cit.*, 195.

¹² E. Stipčević, *Hrvatska glazba. Povijest hrvatske glazbe do 20. stoljeća*, Zagreb: Školska knjiga, 1997.

¹³ Rudolf Florzinger, "Mittelalterliche Mehrstimmigkeit in Dalmatien und Slowenien", *Revista de musicologia*, XVI, 3, 1993, 24-49; Miho Demović, "Rano srednjovjekovno višeglasje u Hrvatskoj", *Bašćinski glasi*, 3, 1994, 261-338.

tri evidentirana i ovdje analizirana glazbena zapisa bila i više od povremene nepretenciozne razbibrige zadarskoga književnika i gradskog bilježnika. Osobito fragment br. 3 pokazuje vještinu u troglasnom kontrapunktu, vještinu na temelju koje bi se smjelo pretpostaviti da je Šime Budinić mogao posjedovati stanovite skladateljske sklonosti. Tako se čini da je otkriće triju fragmentarnih notnih zapisa zalag za buduća arhivska istraživanja.

Bilješka uz transkripcije:

U izvorniku je notacija bijela menzuralna, na crtovljima od po pet crta. Dodani su taktovi, predznaci i pretpostavljeni predznaci (tzv. *musica ficta*). Fragment br. 3 u izvorniku sadrži dionice "Cantus", "Bassus" i "Tenor", dok je transkripcija u partituri i s danas uvriježenim redosljedom dionica. Taj je fragment na dva mjesta očigledno manjkav, pa su u uglatim zagradama doneseni neki redaktorski dodatci.

ŠIME BUDINIĆ AND MUSIC

SUMMARY

The paper presents the so far unknown music manuscripts by Zadar Renaissance church writer and translator Šime Budinić (1530/35–1600). While working as a municipal clerk Budinić wrote a few *bastardelli*, which are kept today in the Historical Archives of Zadar. Two of them (dating from 1560-1561) contain three music fragments, all rather short sketches and counterpunctual exercises. These sketches and drafts may manifest Budinić's inclination towards more complex composing. These autographs are among the very rare examples of Croatian Renaissance polyphony which have survived up to date in a manuscript form. The paper gives a transcription of all three music fragments.

KEY WORDS: *Šime Budinić, Renaissance writer, music sketches, manuscript*

Državni arhiv Zadar. Zadarski i paški bilježnici (73): Simon Budineus (1556-1568), IIa/IV, sv. 1, 44 (notni primjer br. 1).

Državni arhiv Zadar. Zadarski i paški bilježnici (73): Simon Budineus (1556-1568), IIa/IV, sv. 1, 64 (notni primjer br. 2).

Fragment 1

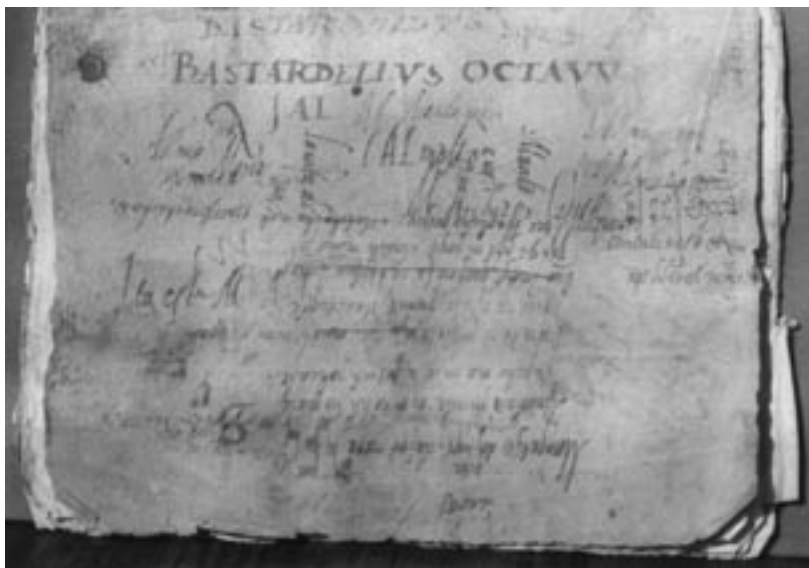
Šime Budinić

Musical score for Fragment 1, measures 1-6 and 7-12. The score is written for piano in 4/4 time with a key signature of one flat (B-flat major). The first system (measures 1-6) shows a melody in the right hand and a bass line in the left hand. The second system (measures 7-12) continues the piece, ending with a double bar line.

Fragment 2

Šime Budinić

Musical score for Fragment 2, measures 1-16 and 17-22. The score is written for voice and piano in 4/4 time with a key signature of one flat (B-flat major). The first system (measures 1-16) includes parts for Contralto, Tenor, and Bass, along with piano accompaniment. The second system (measures 17-22) continues the piece, ending with a double bar line.

Državni arhiv Zadar. Zadarski i paški bilježnici (73): Simon Budineus (1556-1568), IIa/IV, sv. 2, prva str.

Državni arhiv Zadar. Zadarski i paški bilježnici (73): Simon Budineus (1556-1568), IIa/IV, sv. 2, posljednja str. 54 (notni primjer br. 3).

Fragment 3

Šime Budinić

